

De omarming van de dode ander

A. Ladan

Summer University Psychoanalyse

4 juli 2018

De binnenwereld van een ander is als een
huis zonder ramen, waarvan de
buitendeur op slot zit

Mijn beeld van de ander en van de relatie met die ander berust voor een belangrijk deel op eigen interpretaties/ fantasie

- In mijn verhaal over de ander als persoon is hij of zij aan mijn genade overgeleverd
- Op dit gebied doe ik hem of haar gemakkelijk geweld aan

- Is gebruik van de term “geweld” terecht?
- Freud over relationeel geweld in “Het onbehagen in de cultuur”:
De mens is geen zachtvaardig wezen dat liefde nodig heeft en zich hoogstens weet te verdedigen als het wordt aangevallen

- “Geweld” zit niet in het feit dat ik iemand niet wezenlijk kan kennen
- Ik doe de ander geweld aan wanneer ik deze stand van zaken onvoldoende laat gelden
- Het kan aantrekkelijk zijn om de toestand van gescheiden zijn te verdoezelen

Impliciete relatiepatronen

- Iedere langdurige relatie komt uiteindelijk als relationeel patroon in het impliciete geheugen terecht
- Het gaat zowel om feitelijke relationele ervaringen als om de interpretaties van die ervaringen
- Naïeve gedachte dat je kunt voorspellen wat de latere consequenties van bepaalde ervaringen als kind zullen zijn

Impliciete patronen worden gehandeld

- Psychoanalyticus: pogingen om de impliciete patronen op een emotioneel betekenisvolle manier onder de aandacht te brengen
- Aantoonbaar de meest wezenlijke component van het therapeutisch handelen (Fonagy, P. (1999) Memory and therapeutic action. International Journal of Psychoanalysis)
- “Overdracht”: impliciete patronen die in de spreekkamer door bepaalde cues geactiveerd worden

Fantasie

- Ook relationele ervaringen die zich volledig in de fantasie afspelen kunnen uiteindelijk als netwerken in het geheugen worden opgeslagen
- Denk bijvoorbeeld aan de religie
- Volwassenen die als kind in moeilijke leefomstandigheden verkeerden
- Grote innerlijke noodzaak en frequent gebruik: patroon in impliciete geheugen
- Mevrouw A. die zich als kind ongeliefd en eenzaam voelde
- Zich staande houden met prinsessenfantasie

Nieuw relationeel uitgangspunt voor mevrouw A.

- Geen afschuwelijke meid, maar lieve prinses
- Nieuwe werkelijkheid vormt vanzelfsprekende ijkpunt voor relaties
- Logisch gevolg: relatieconflicten, gevoelens van teleurstelling, onrust, onvrede, somberheid
- Onhoudbare relationele uitgangspunten, die iemand hanteert zonder zich dat bewust te zijn

De prijs die wij betalen

- We dragen de impliciete relatiepatronen in ons mee die we hebben opgedaan
- Bepalen in belangrijke mate hoe we in de wereld staan
- Resultaat van interacties met bestaande personen en gefantaseerde
- In welke mate moeten wij de werkelijkheid vertekenen om ons zelf de illusie te bezorgen dat het patroon gerealiseerd is?

De verfilming van het patroon

- Als het “goed” is, kan mevrouw A. beginnen met de verfilming van haar patroon
- Zij is regisseur en hoofdrolspeler
- Ik krijg een belangrijke rol, maar moet me wel aan het script houden
- Ik mag niet teveel tot leven komen, maar moet als het ware doodstil wachten op haar instructies
- Bij het verfilmen is er altijd sprake van geweld

Twée belangrijke factoren die maken dat ik de ander anders zie dan hij werkelijk is

1. Ik heb geen onbemiddelde toegang tot zijn binnenwereld: de relatie met die ander bestaat voor een belangrijk deel alleen in mijn fantasie
2. Ik probeer de ander zoveel mogelijk samen te laten vallen met de inhoud van mijn relatiepatronen

In beide gevallen kan er sprake zijn van geweld: de ander moet zich voldoende dood houden

Vier mogelijkheden als de ander zijn rol te slecht speelt

- Ik verdraag mijn desillusie en zie onder ogen dat ik misschien teveel vraag en verwacht
- Ik neem afstand: lijkt angst voor intimiteit, maar is angst voor de desillusie
- Ik ga op zoek naar een andere acteur
- Er lijkt geen andere mogelijkheid te zijn dan de ander met geweld in de mal van mijn impliciete patroon te persen

Het verlangen van Hofmeester

- Hofmeester is de hoofdpersoon in de roman “Tirza” van Arnon Grunberg (2006)
- Drie delen, waarbij de titels verwijzen naar de veranderende relatie tussen Hofmeester en Tirza
 - De huur
 - Het offer
 - De woestijn

De redding van de impliciete werkelijkheid

- Tirza doden, offeren, is een laatste poging om het beeld van haar als zonnekoningin in stand te houden
- Bij teveel discrepantie 4 routes: desillusie accepteren, afstand nemen, andere acteur zoeken, de werkelijkheid zodanig veranderen dat zij de impliciete werkelijkheid niet meer verstoort
- Hofmeester “kiest” voor de laatste route
- Hoe minder de mensen bestaan, hoe aangenamer ze worden

De woestijn van de desillusie

- Meestal is ons relationele geweld niet zo extreem
- Moeilijk om onze relationele onmacht te verdragen
- Op zoek naar de ander bij wie we ons “goed” kunnen voelen
- De wereld van het impliciete patroon waarin de ander de voorgeschreven rol speelt
- Het probleem is dat de ander leeft
- Behoefte om onszelf relationele desillusies te besparen

Destructieve woede

- Destructie is juist bij onmacht zo aantrekkelijk
- Ontlading van woede
- Kapotmaken geeft macht
- “Kapot” betekent ook het herstel van het primaat van de eigen binnenwereld
- Macht van de destructie vormt een ideaal tegengif voor gevoelens van relationele onmacht

Kwetsbaarheid

- Kwetsbaar en afhankelijk
- Aantrekkelijk om de waarheid van het gescheiden zijn niet onder ogen te zien
- We staan op onszelf, onze macht en betekenis zijn beperkt, we takelen steeds verder af en uiteindelijk gaan we dood
- Als we proberen om de ander voldoende in leven te laten, doemt onvermijdelijk deze waarheid over onszelf op